HOOFDSTUK 1

KRIS KREMERS EN LISANNE FROON

'Kris is mogelijk nog in leven.'

We zitten met Dick Steffens op een witte hoekbank in zijn kantoor. Steffens is oud-rechercheur en tegenwoordig privédetective, en heeft nog altijd contact met de familie Kremers die hem delen van het forensisch rapport hebben gegeven. 'Uit het Panamese forensisch rapport blijkt dat het bekkenbot dat aan Kris wordt toegeschreven is gekookt,' gaat hij verder. 'Uit gekookt bot kán geen bruikbaar DNA meer worden gehaald. Er is dus niet komen vast te staan dat het bot van Kris is. Dat is wat Hans Kremers mij tijdens onze eerste ontmoeting vertelde. Uiteraard heb ik dit later bij twee forensisch deskundigen geverifieerd. Theoretisch gezien zou ze dus nog in leven kunnen zijn.'

Het is 18 oktober 2019. We moeten deze informatie even laten bezinken, maar binnen enkele minuten buitelen tientallen vragen door ons hoofd: is het mogelijk dat ze nog leeft? En zo ja, waar is ze dan? Wordt er actief naar haar gezocht? Waarom heeft dit nooit de krant gehaald?

'Het hele onderzoek moet van a tot z opnieuw gedaan worden,'

vervolgt Steffens, die ervan overtuigd is dat er fouten zijn gemaakt door het Panamese Openbaar Ministerie. 'Ook op de gevonden beha's en Kris' korte broek zat geen DNA. De kledingstukken moeten zijn gewassen. Bovendien, de botresten werden stroomafwaarts gevonden en de rugzak stroomopwaarts, en dat is onmogelijk.'

Wat Steffens betreft is de zaak helder: Kris en Lisanne zijn niet in de jungle verdwaald en gestorven, maar door een misdaad om het leven gekomen. 'Dit is mede gebaseerd op het rechtshulpverzoek van Panama aan Nederland waarin werd verzocht informatie te verstrekken in verband met het delict "vrijheidsberoving",' zegt Steffens. Hij kan zich op geen enkele manier indenken hoe het mogelijk is dat er zo weinig van de vrouwen werd teruggevonden, of dat ze hun beha's zelf uit hebben gedaan. En waarom waren alle spullen keurig in Lisannes rugzak gepakt?

Het zijn deze uitspraken die ons ertoe aanzetten om naar de waarheid achter de mysterieuze verdwijning van Kris Kremers en Lisanne Froon te gaan zoeken.

Steffens is niet de enige die meent dat de Panamezen hebben gefaald in het onderzoek, ontdekken we al snel. We schakelen even terug naar de late zomer van 2019 als een van ons de ander een bericht stuurt: 'Heb je dit al gezien?'

'Dit' is een YouTube-filmpje van een Nederlander, getiteld 'Kris & Lisanne (2019): Photoshop Proof.' Het filmpje is gepost op 14 april van dat jaar. Eerder, in 2014 en 2016 verschenen er ook filmpjes over deze verdwijningszaak op dit kanaal, maar 'Photoshop Proof' is beduidend langer dan de andere twee. 'Ik bewijs dat de foto's die Kris Kremers en Lisanne Froon maakten tijdens hun noodlottige Pianista wandeling op 1 april 2014, in de buurt van Boquete (Panama), gemanipuleerd zijn,' schrijft de maker, Juan Perea y Monsuwé, ervan onder zijn opnamen.

Achter iedere foto staan data, ook wel aangeduid als *exif data* of *metadata*, technische informatie over de foto die wordt bijgehou-

den door de camera. Toen de Panamese media op 17 juni een aantal foto's van Lisannes camera publiceerden, zaten deze exif data er nog achter. De Nederlander heeft die data gedownload en eenzelfde camera als Lisanne gekocht, een Canon Powershot XS270 HS, om daarmee onderzoek te doen. De data wijzen wat hem betreft uit dat de foto's zijn gemanipuleerd met Windows Photo Viewer, bovendien is foto 0509 verdwenen: na nummer 0508 volgt 0510.

Zijn betoog is erg technisch, maar goed te volgen en zorgt ook bij ons voor vraagtekens. Een foto volledig verwijderen kan voor zover wij weten maar op één manier: met een computer.

Drie jaar eerder, in 2016, hadden we het er al eens over gehad een boek over deze zaak te schrijven en dat idee vat nu echt post. Maar voordat we verder in de materie duiken en op zoek gaan naar bewijzen, willen we eerst uitzoeken wie Kris en Lisanne waren en wat er in de maanden na hun vermissing allemaal bekend was. Dus speuren we internet af naar krantenartikelen en bekijken we binnen- en buitenlandse tv-uitzendingen om zo tot een beeld te komen van deze twee jonge Amersfoortse vrouwen en hun reis.

Op foto's van de roodblonde Kris Kremers die we op internet vinden, zien we haar bijna altijd uitbundig lachen, de 21-jarige lijkt van alles in het leven te genieten. Ze is de middelste van drie kinderen met een oudere en een jongere broer. Familie en vrienden omschrijven haar als sociaal en slim. Een jonge vrouw met een open karakter die zich bewust is van haar omgeving en een voorliefde heeft voor het theater en de kunst – een fascinatie waar ze urenlang boeiend over kan vertellen. Maar ook iemand die houdt van stevige muziek van bands als Pearl Jam en Red Hot Chili Peppers. 'Een beetje gek,' zo vertelt haar moeder in een tv-uitzending. Prettig gestoord, zouden sommigen zeggen. Kris heeft ervaring als het op reizen aankomt, ze is al eens met haar ouders in Peru geweest.

De sportieve Lisanne is introverter dan haar vriendin. Zij wordt omschreven als bedachtzaam, iemand die eerder de rust dan de

reuring zoekt en zich niet snel thuis voelt binnen grote groepen mensen. Haar oudere broer Martijn noemt zijn zus een 'huismus' die graag tijd met haar familie doorbrengt; haar ouders zeggen dat hun dochter rustig en invoelend is. Samen met woorden als 'intelligent' en 'inspirerend' geven de foto's het beeld van een 22-jarige die misschien wat minder zelfverzekerd overkomt dan haar leeftijdsgenoten, maar een bloem in de knop is. Waar Kris kiest voor stevige muziek, valt Lisanne voor de klanken en teksten van Coldplay en Marco Borsato.

In de zomer van 2013 haalt Kris haar bul Culturele en Maatschappelijke Vorming aan de Hogeschool Utrecht en studeert Lisanne af aan de Hogeschool Saxion in Deventer in de richting Toegepaste Psychologie. Daar zou het niet bij blijven, want er worden vervolgstudies gepland. Maar in dat schooljaar van 2013/2014, hun tussenjaar, genieten de twee volop van het leven. Facebookfoto's van gewonnen volleybalwedstrijden, vrijwilligerswerk en, zoals je op die leeftijd mag verwachten van vrienden, feestjes en festivals, getuigen van gelukkige tijden. Hun zesweekse reis naar Panama heeft Lisanne zorgvuldig gepland, net zoals het leven na haar terugkomst.

We krijgen al met al het beeld van een introverte jonge vrouw die zich optrekt aan haar meer extraverte vriendin, maar niet van twee meiden die in zeven sloten tegelijk liepen of bekendstonden om het nemen van roekeloze beslissingen.

Enkele jaren eerder hebben Kris en Lisanne elkaar leren kennen als ze beiden in de bediening werken bij restaurant In den Kleine Hap in het centrum van Amersfoort. Het moet goed geklikt hebben tussen de twee, want in het najaar van 2013 besluiten ze samen op reis te gaan; om te feesten en om vrijwilligerswerk te doen. In het programma *Break Free* van BNNVARA vertelt Lisannes vader dat ze aanvankelijk kozen voor Costa Rica. Pas toen dat niet doorging kwamen ze op het idee om naar Panama te gaan.

Voor de ouders van Lisanne is het even slikken dat hun kind zo lang en zo ver weggaat, maar uit alles blijkt dat ze hun dochter de reis gunnen en trots zijn dat ze het avontuur aan durft te gaan; als gezin zijn ze nooit verder geweest dan Zuid-Duitsland.

Twee weken Spaanse les en feestvieren op de bountyeilanden van Bocas del Toro aan de noordkust van Panama – vlak bij de grens met Costa Rica – en daarna vier weken vrijwilligerswerk in *backpackers paradise* Boquete, dat is de droom van Kris Kremers en Lisanne Froon. Het Andere Reizen, een reisbureau uit het Groningse Scheemda, regelt alles. De lessen Spaans zullen worden verzorgd door Spanish at Locations. Het reisbureau reserveert een verblijf bij taalschool en hostel van de Nederlandse Ingrid Lommers en haar Colombiaanse man, met zowel een vestiging in de kustplaats Bocas als in Boquete en Panama City, én in Turrialba, Costa Rica.

Via Spanish at Locations wordt ook het vrijwilligerswerk geregeld. De keuze van Kris en Lisanne valt op Guardaría Aura, een kinderdagverblijf dat vaker de helpende hand van buitenlanders krijgt. De periode in Bocas verblijven de vrouwen in het hostel van Lommers, maar de weken in Boquete slapen ze bij Myriam Guerra, een Panamese die met haar gezin in een huis niet ver bij de taalschool vandaan woont en wel vaker onderdak biedt aan buitenlandse vrijwilligers. Het Andere Reizen krijgt per mail de bevestiging van Spanish at Locations dat alles is geregeld en nadat de reissom is betaald, kunnen de voorbereidingen beginnen.

Als de twee vrouwen op 15 maart 2014 op Schiphol afscheid nemen van hun ouders – die elkaar dan pas voor het eerst ontmoeten – wijst niets erop dat dit voorgoed zal zijn. Een laatste knuffel, een arm die bij wijze van groet omhooggaat, en daarna sluiten de deuren naar de gate zich achter hen.

In de dagboeken van Kris en Lisanne, die eind 2019 op internet worden gepubliceerd, lezen we dat de reis naar Panama via Houston, Texas, en de Costaricaanse hoofdstad San José vooral lang en vermoeiend was. ‘In San José zou ik nog niet dood gevonden willen

worden,' schrijft Lisanne. Het tijdsverschil en het lange vliegen beginnen hun tol te eisen, lezen we in Kris' dagboek, die tijdens het schrijven bijkomt in de binnentuin van het hostel waar ze zullen overnachten vóór ze doorreizen naar Panama. Toch overheerst bij beiden een gevoel van blijdschap dat de grote reis, waar ze zo lang naar uitkeken, eindelijk is begonnen.

De volgende dag leggen de twee het laatste deel naar Bocas per bus en boot af. Een oude brug vormt de grensovergang naar Panama. De sfeer is er hectisch. Kris schrijft dat alle mensen enorme haast hebben, bang als ze zijn de laatste boot van die dag te missen. Een angst die op de twee overslaat als ze door de douane in Midden-Amerikaans tempo worden gecontroleerd, ook zij moeten de boot halen. 'We vallen wel op met onze backpacks,' schrijft Kris. Dat blijkt te kloppen, want ze worden aangesproken door een man die voorstelt ze naar de haven te rijden, een aanbod waar de twee op ingaan. Dat instappen bij een vreemde een zeker gevaar met zich meebrengt, beseffen ze allebei maar al te goed, blijkt uit hun dagboeken, maar op dat moment hebben ze weinig keus; als ze de boot missen, zit er weinig anders op dan bij de haven te overnachten.

Na wat Kris omschrijft als een 'helse rit' bereiken ze net op tijd de kade. Slechts een halfuur varen later komen ze na twee dagen reizen op hun eerste bestemming aan en dan is er eindelijk tijd voor ontspanning.

Bocas del Toro is een provincie in het noorden van Panama die aan de Caribische zee grenst. Voor de kust ligt een archipel waarvan Isla Colón het grootste eiland is: een paradijs vol witte stranden, clubs en bars. Een plek waar de nachten lang en zwoel zijn en er altijd wel ergens gefeest wordt. Jongeren uit de hele wereld trekken om die reden naar het gelijknamige stadje Bocas del Toro dat ook wel kortweg Bocas wordt genoemd.

'Dansen in de regen en drinken uit een kokosnoot,' zo omschrijft Lisanne in haar dagboek de vakantie in Bocas. De twee ontmoeten

er Nederlandse jongens, Edwin, Bas en Mart, de Australische Ethan en de Canadese Davis, met wie het klikt, en de dagen vullen zich met leuke dingen. Dat Lisanne de tijd van haar leven heeft spat van haar dagboekpagina's af. Kris, die meer ervaring heeft als globetrotter, is gematigder in haar woorden, maar uit alles blijkt dat ook zij volop geniet.

Op 16 maart beginnen de Spaanse lessen; naast de dagelijkse taalles is er genoeg tijd voor ontspanning. Op dinsdag 18 maart gaan ze naar het befaamde Red Frog Beach en via een steiger lopen ze dwars door een mangrovebos om bij het strand te komen. Woensdag staat in het teken van cocktails drinken en snacken in Casa del Verte. Die dag brengen ze met z'n tweeën door, wat Lisanne omschrijft als heel prettig. 's Avonds leren ze tortilla's en gazpacho maken bij de taalschool om de nacht te eindigen in de Aqua Lounge: een discotheek met zwembaden en uitzicht op de oceaan. Dolfijnen spotten, luiaards kijken, deep boarden, snorkelen, twee weken lang is het niets dan plezier. En ook al klaagt Lisanne tegen Edwin over een oude blessure en heeft ze 'olifantspoten van de hitte', en kampt Kris een dag lang met flinke maagklachten, het mag de pret allemaal niet drukken.

Als veertien dagen later de dag van het afscheid aanbreekt, spreken Kris en Lisanne met de Nederlandse jongens af elkaar weer te ontmoeten in Amsterdam.

HOOFDSTUK 2

BACKPACKERS PARADISE

Tot nu toe kunnen we weinig ontdekken dat aanleiding geeft voor hun verdwijning, maar mogelijk ligt er een puzzelstukje in Boquete, zoals veel internetdetectives menen. Om die reden gaan we op zoek naar informatie over hun verblijf daar. Uit openbare bronnen, een Messengergesprek met Edwin, die ze in Bocas ontmoetten, en een gesprek met Judith van Het Andere Reizen, komen we tot het volgende.

Op zaterdag 29 maart 2014 reizen Kris Kremers en Lisanne Froon met de shuttlebus van *youth hostel* Mamallena naar Boquete waar ze om halfvier 's middags aankomen. Op diverse fora lezen we dat de chauffeur van deze bus mogelijk Plinio Montenegro is geweest, een man die ook toeristen gidst.

Boquete is een klein dorpje dat op 1272 meter hoogte in een komvormig dal aan een doodlopende weg ligt. Het is omgeven door bergen en, in het oosten, de vulkaan Barú – met zijn 3474 meter het hoogste punt van Panama. Het plaatsje staat bekend om zijn relatief koele klimaat en is daarom geliefd bij Noord-Ameri-

kaanse en Europese pensionado's en expats. De grotendeels onbegaanbare jungle achter het dorp, het gebied van de Ngöbe-Bugléindianen, wordt doorsneden met veel kleine en grote rivieren. Boquete zelf is een oase van groen en outdoor-activiteiten, heel anders dan Bocas del Toro.

De overgang van twee weken vakantie in een hostel vol leeftijdsgenoten naar meedraaien in een Panamees gezin, wordt Lisanne die eerste dag te veel. Eigenlijk had ze dit deel van de reis niet gewild, maar ze vond dat ze dit moest kunnen – 'de laatste test voordat ik echt blij kan zijn met mijzelf', leest haar broer later in *Break Free* voor. 'Het uitzicht is prachtig, het huis is ruim en het gezin is vriendelijk, ik ben met Kris die hartstikke vertrouwd is, maar toch wil ik naar huis. Twee weken lang nergens last van gehad en ineens word ik helemaal gek.' Ze is teleurgesteld in zichzelf en voelt zich als een klein kind dat om haar moeder schreeuwt.

'Lisanne weet niet hoe dapper ze eigenlijk is,' zeggen haar vrienden en familie in *Break Free*, en dat blijkt, want ze weet zich te herpakken en een dag later voelt ze zich al een stuk beter. Het vrolijke gezicht van eerdere foto's verschijnt op een serie die op 30 maart in Boquete geschoten wordt, als ze het stadje verkennen.

Ook Kris schrijft dat het wennen is in een gezin waarvan ze de gewoontes niet kent en wiens taal ze niet spreekt. Maar Myriam en haar drie kinderen, een volwassen dochter en een jongere zoon en dochter, noemt ze lief. Het gezin ontvangt al meer dan zes jaar buitenlandse jongeren en is gewend om te gaan met gasten die niet of nauwelijks Spaans spreken.

De vrouwen delen een eenvoudige slaapkamer met daarin twee bedden, een nachtkastje en een kledingkast. Zowel deze kamer als de rest van het huis is vanbinnen typisch Caribisch: kleurrijke muren en sober meubilair. Het geheel straalt zelfs op foto's warmte uit en oogt als een prettig aandoende wanorde. De eetkeuken, met daarin een lange tafel, lijkt de centrale plek in huis te zijn.

Mater familias Myriam deelt haar woning met liefde. De dag

van aankomst heeft ze kort contact met haar nieuwe huisgenoten, die moe zijn van alle indrukken en de overgang naar een ander leven. Nadat ze hen eten heeft geserveerd, laat ze de twee alleen.

De taalschool in Boquete heet ook wel Spanish by the river en is, net zoals de locatie in Bocas (Spanish by the sea), tevens een hostel. Studenten volgen er taallessen of werken via de school als vrijwilliger; in hun vrije uren verkennen ze de omgeving. In en rond Boquete is genoeg te doen, er zijn hikes als Sendero el Pianista, Piedro de Lino of de Los Quetzales trail, je kunt er kajakken en raften op de rivieren, of door de boomtoppen zoeven bij eco-avonturenpark Tree Trek, zwemmen in de Caldera Hotsprings, overweldigd worden door de Hidden Waterfalls of gewoon winkelen en lekker uit eten gaan. Niemand hoeft zich er te vervelen, maar het stadje kent geen rijk nachtleven, zoals aan de kust.

Het terracottakleurige gebouw waarin de school gevestigd is wordt deels omzoomd door een veranda, er bungelen gekleurde hangmatten tussen de pilaren. In een van de ruimtes is een muur gevuld met landkaarten van de omgeving en er liggen mappen met informatie over activiteiten waarin gebladerd kan worden. Als Kris en Lisanne in Boquete aankomen, verblijft eigenaresse Ingrid Lommers in Costa Rica, bij een andere vestiging. De twee worden ontvangen door Marjolein, de locatiemanager in Boquete, die hen wegwijs maakt.

Die zondag, 30 maart, verkennen de twee vrouwen het stadje. Vrolijke foto's waarbij ze voor twee levensgrote flamingo's staan op het terrein van het jaarlijkse Coffee & Flower Festival, worden twee maanden later op Lisannes camera teruggevonden. Ze wandelen langs de Río Caldera – in die dagen slechts een smal stroompje dankzij de droogte van de voorgaande periode – doen boodschappen en gaan ergens een hapje eten. Ook kijken ze bij de taalschool naar mogelijke excursies. Vanaf maandag gaan ze doordeweeks aan de slag bij Guardaría Aura, maar in de weekenden is